

Всюди однаково

Кажуть мені, що ти повернувся із заграниці. Як птах, що вертається під весну у рідні сторони. Та птаха тягне під рідну стріху туга, а тебе вона вигнала у далекі світи.

Я не маю відваги запитати, що тебе завернуло у рідні сторони: у всьому багатстві нашої мови не знаходжу слова, яким могла б запитати тебе про це. Не знаходжу слова, яке тебе заболіло б, а мене не стривожило б до глибини душі.

Деякі слова, як мелодії, дзвенять у душі, а передати їх не можна. Вночі буджусь із сну й думаю: хто й який ти тепер? Що залишив із себе, а що нового придбав у великім місті? Хто тужить там по тобі й за ким твоя думка не дає тобі тут спокою?

У всьому багатстві нашої мови не знаходжу відповіді на ці питання.

Пригадую собі: ти вже тут мав славу — сам міг диктувати ціну за себе й свою музу. Твоя мати (вибач мені, але я ніколи не полюблю її) називала це «успіхом» в житті... могли за добру ціну продати себе.

Я була раз свідком, як ти обсилав публіку, що була купила собі тебе на той вечір, усмішками. Тоді подумала я: варто посидіти у в'язниці за підроблювання

грошей, щоб тільки могли купити собі таку твою одну усмішку.

Того вечора, відпроваджуючи мене додому (ще ніколи не були такі короткі дороги у нашому місті, як того вечора), сказав ти мені: «Завтра виїжджаю до Відня» — так, як кажемо: «Завтра вибираюсь до театру».

«Бережись, — хотіла я шепнути тобі, — бережись перед світом, бо кажуть, що він, такий здалека широкий і незбагнений, зблизка видається химерною дитячою забавкою».

Ти зняв мою руку із дзвінка, коли я хотіла подзвонити сторожеві і спитав:

— Нічого не скажеш мені на дорогу?

Щоб не зрадити своєї думки, хотіла я сказати те, що звичайно в таких випадках кажуть — «Багато щастя», але заломилася на останньому слові: що значить, серце моє, «багато» щастя? Може бути «багато» й «мало» щастя? Може так бути, думко моя?

Що значить це слово «щастя»? Значить це — могли продавати себе тільки за високу ціну? Чи значить це — могли за гроші купити пів світу? Навіть те, що непродажне? Чи, може, значить це — могли нехтувати грішми й жінками? Чи значить це — вбити в собі тугу за невідомим? Що значить це слово, серце моє?

Тієї ночі туга моя не давала мені до білого ранку спокою. Їй здавалось, що вона тієї ночі відгадала те закляте слово: «щастя». Значило це — бути всюди там, де ти.

— Цить, цить, — казала я їй, — далекі світи не для таких, як ми з тобою. Цить, бо кажуть, що тут і там, близько й далеко, всюди однаково...

Але ми обидві не вірили в те, що всюди однаково. Мала трагедія малої людини, що не має змоги шмат світу побачити.

Вчора бачила я твої очі: вони не повеселішали від того, що половину світу оглянули. Мені здається, що вони такі втомлені, начеб не хотіли більш нічого вже бачити.

Я подумала собі: «Трагедія великої людини, що забагато знає й бачила».

— Всюди однаково... всюди однаково, — говорять твої втомлені очі, — а світ, такий здалека великий і незбагнений... зблизка видається химерною дитячою забавкою...

Чуеш, туга моя?

Лист

Мамо, хочу відтворити собі тебе у своїй пам'яті такою, якою стоїш передо мною на цьому портреті: із задумливою усмішкою в очах та двома жмутами чорного волосся над високим чолом — і не можу.

Ти — це лише одна-однісінька картина: сидимо обидві в нашій їдальні й пишемо листа до св. Миколая.

Це був наш останній спільний лист до доброго святого, що все з такою увагою вислуховував моїх прохань, а для мене водночас — останній вечір з тобою, бо що потім сталося, я майже собі не пригадую.

Мені було тоді не більше як шість років. Ти пригадуєш, мамо!

На другий рік (семилітні вірять ще в чуда) ждала я, що батько, як ти це робила, візьме мене на коліна й будемо складати листа до Миколайка. Але батько — звідкіля міг він знати, чого я жду від нього, коли він досі майже не займався мною? — спитав мене просто, чи не треба мені чого.

І чи повіриш, мамо, мені, що стільки надій поклала на цей день, що ще днину перед тим так гаряче благала Миколая не забути про мене, — мені не було «нічого» треба.

Зате того вечора, коли всі думали, що я вже сплю, складала я собі в думці довгого-предовгого листа до тебе.

Мамо, чи ти справді мусила покинути нас?

Адже я лише тобі звірлася...

Ти розумієш, я не могла до тебе писати, себто висилати тобі своїх листів. Бо я не знала твоєї адреси (батько вмів зберігати тайну), а розпитувати чужих, посторонніх людей про адресу своєї мами я не могла.

Крім цього, не хотіла я зробити прикрості батькові і тій, що з конечності зайняла твоє місце в нашій домі. Ти питаєш, мамо, чи була вона добра для мене?

Будь спокійна. Вона була й є дуже добра для мене. Та все ж вона — не ти, бо «Ти» — це тільки одна-однісінька картина: надвечір'я свята Миколая.

Ще одна причина була, чому ти не дістала ні одного мого листа. Я думала, — не гнівайся за це на мене! — що туга дитини за мамою повинна бути не менша від туги мами за дитиною.

Ти знала мою адресу, а проте я за чотирнадцять літ не дістала ні одного листа від тебе.

Коли вчора по вечері взяв мене батько до себе до кабінету й, не дивлячись на мене, так, наче б мене зовсім в кімнаті не було, подав мені без одного слова на куснику канцелярського паперу твою адресу (ніколи не уявляла я собі, що ти аж так далеко від нас), я могла лише розплакатися від зворушення. Боже, зможу врешті по стількох роках за батьковою згодою вислати тобі всі свої листи, які я так старанно зберігала для тебе, і — ждати листа, що ти писала його, мамо!

Мій батько, мій вічно зайнятий, суворий батько відчув, з якою розпукою я тебе від кількох тижнів

шукаю, зрозумів, як дуже тепер хотіла б я мати тебе біля себе, — і сам прийшов з поміччю. І коли я з радісним плачем впала йому не груди, щоби подякувати йому за його ніжність, він нетерпеливо, майже різко відсунув мене.

— Облиш! — сказав. — Я обіцяв твоїй мамі в день твого вінчання зрадити тобі місце її побуту і, якщо ти собі цього бажатимеш, дати свою згоду відвідати її. Я забув, — докинув таким тоном, що я виразно відчула, що тут річ не у слабій пам'яті, — дати тобі тоді адресу. Від твого вінчання минуло більше як три місяці. Це небагато шкодить, бо я не певний, чи твоя мама пам'ятає ще свої побажання з-перед чотирнадцяти років. Ну, а тепер іди до себе, мусиш чоловікові вечерю приготувати.

Я вийшла й не могла йому навіть «добраніч» сказати. Батько додержав даного слова, а я думала, — бачиш, яка я ще наївна, мамо! — я думала, що батько спромігся на цей великодушний жест з любові до мене.

Але мене батько любив колись, правда, мамо? Колись — як я була ще зовсім малою дитиною і як ти була ще з нами.

Я пригадую собі, а може, це тільки так здається? Але ж ні, напевно так було: одної літньої днини батько бавився зі мною в «хованки» в нашому саду і ніяк «не міг» мене знайти, хоч я сховалась була тут за ним, за кущем бузку. І знаєш, мамо, з того часу, як ти покинула нас, батько не бавився вже більш ніколи зі мною.

Мамо, я мала все: їжу впору, окрему кімнату, тепле вбрання на зиму, навіть свої власні гроші, але водночас була я найбіднішою з усіх дітей у класі.

Тепер слухай, моя мамо! Може, якби я могла в цій хвилині сперти свою голову на твої коліна, моя сповідь вийшла б інакшою. Але ти далеко, мамо, тому слухай; я могла б почати свою сповідь: мої дитячі літа скінчилися з хвилиною, коли батько мій так безсердечно знівечив мою віру в чудотворність св. Миколая.

Чи ти можеш зрозуміти, що це значить: мати сім літ і не мати вже ілюзій в житті? Ох, мамо, сьогодні якби я могла, то гукнула б батькам всього світу: обережно з вбивством ідола в душах ваших дітей.

Обережно, ви старі! Але моєму батькові не було кому шепнути цієї перестороги до вуха, і тому мусила я виростати в такому голоді. А ти знаєш, що то значить — голод дитини за надприродним? За казкою? Чи знаєш, що це значить — передчасно старітися?

Правда, ти була десь далеко. Та свідомість ця лише підсилювала мій голод.

Коли мами моїх ровесниць сварили за необачно за-яложений фартушок чи впору не залатану панчішку, я думала: моя мама мене нізащо в світі за щось таке не лаяла б. І в тій самій хвилині таке нестримне у своїй силі, таке болюче у своїй безнадійності бажання мати тебе біля себе й показати всьому світові, що моя мама на правду інша, краща від інших.

В сімнадцятому році — о, не кажи, що це завчасно, мамо, не кажи, бо кохання приходить до нас само, не питаючись, чи можна. Це було чисте божевілля з мого боку задурити собі голову тим гарним, бувалим чоловіком. Адже ж батько, подекуди й знайомі, не переставали називати мене «зеленою жабою», а я сама собі раз у раз повторяла, що, якби я була така, як інші дівчата, ти була б, може, не покинула нас.